

Милан САРИЋ, проф.

ГРАХОВО КАО БАЗА ЦРНОГОРСКОГ УТИЦАЈА У ХЕРЦЕГОВИНИ

Грахово се налази на тремеђи Црне Горе, Херцеговине и Босне и Херцеговине. То му је давало посебан значај у разним историјским догађајима који су се на овом терену збивали. Грахово, као и дио Херцеговине, пало је под турску власт 1465. године.¹

У каднијском рату 1645-1669. године Грахово постаје значајно турско упориште. Млечани покушавају да приволе становништво херцеговачких племена на сарадњу против Турака како би завладали Граховом. Народ који је до тада био повучен у себе, притијешњен експлоатацијом Турака почео је да прати збивања око себе и са успјехом се упуштао у политичке преговоре са Млечанима, мајсторима дипломатске вјештине.

У морејском рату 1648-1699. године Млечани су од Турака одузели Грахово које претворише у главну оперативну базу према Херцеговини. За Млечане, који су освојили Грахово, оно је било необично важно. Са сјеверне и источне стране ослањало се на херцеговачка племена, а са западне је било отворено за надирање у средњу Херцеговину. Херцеговачка племена, заједно са хајдуцима, постају млетачка претходница у освајању јужне Херцеговине.² Али Млечани су изгубили Грахово послје 13 година. Тако оно поново потпаде под турску власт и Турци су га контролисали из Клобука. Племе граховско све више се наслањало на Црну Гору и себе је сматрало саставним дијелом Црне Горе од 1796. године, иако су плаћали два дијела дацбина Турцима а трећи су носили на Цетиње. Када је за граховског првака дошао син кнеза Пера Даковића војвода Јаков, "он је потпуно прекинуо са давањем харача Турцима изјављујући да је Грахово саставни дио црногорске територије".³

Озлојеђен Али-паша Ризванбеговић посла 2000 војника на Грахово. Граховљанима је притекао у помоћ један одред Црногораца од 340 људи. Турци су искористили своју бројчану преоћ те су их опколили и разбили. У том сукобу погинуло је и рањено око 80 Црногораца,

¹ *Революционарно Грахово*, кол. рад, Грахово 1978, стр. 15.

² *Историја Црне Горе*, кол. рад, књ. 3, од почетка XIV до краја XVIII вијека, том I, Титоград 1975, стр. 188 и 189.

³ *Никшић*, Загреб 1972, стр. 49.

а међу њима и 8 Петровића са којима и брат владин. Грахово све више улази у подручје сукоба између Црне Горе и Турске.

За младу црногорску државу имати Грахово значило је посједовати кључ који је отварао врата Херцеговине, док је за Турску оно представљало истурени бедем против црногорских претензија, одакле су се могли контролисати важни путеви између Црне Горе, Херцеговине и Боке Которске. Његош је улагао пуно труда и дипломатске вјештине да преко руског конзула у Дубровнику Јеремије Гагића преговорима ријеши граничне спорове. По том питању одржана су три сасстанка да би на трећем, у Котору, новембра 1843. био постигнут одређен споразум у коме се каже да се Граховљани могу вратити у своје домове и да им суди војвода Јаков Даковић, са правом наслеђа, а да Граховљани дају Турцима са своје земље оно што је посљедњи пут одређено. Према том споразуму Грахово остаде као нека врста међународне територије. Тако Грахово уђе у жижу европске дипломатије преко кога Црна Гора настоји да ријеши граничне спорове са Турском. А кад је дипломатија заказала, онда је одлучено да се ова питања рјешавају војничким путем.

Турска је била немоћна да рјешава аграрно питање и да поправи положај босанско-херцеговачког народа. Због тога се настављају сукоби и буне. Црногорци, привржени својој браћи и сами незадовољни односима Турске према Црној Гори настављају четовања по Херцеговини. У тим четовањима знали су да отму и преко хиљаду грла стоке и да угрозе транзитивне путеве. Владика Раде је то објашњавао као посљедицу живљења Црногораца у сиромашним кршима, јер су им Турци одузели равнице њихових дједова па их на то неправда и нужда нагоне. Зато треба уклонити турску власт и дозволити да Црногорци насељавају равнице својих предака.⁴ Разбуктавање устанка Луке Вукаловића у Херцеговини 1852. године изазива нове оружане акције по Херцеговини. Граховљани одбијају да плаћају харач и друге дажбине Турцима и порез носе књазу на Цетиње. "Књаз Данило је у свој ослободилачки програм унио ослобођење црногорске Херцеговине као историјско право на ђедовину, коју ваља ослободити. То је максима и прошлости и садашњости, за коју се треба борити и крвљу и дипломатијом. Пробудити успаване државнике великих сила и доказати им да Црна Гора ништа туђе не тражи него само оно што њој припада."⁵

Оцењујући Грахово као јако упориште, Омер-паша Латас одредио је једног од најспособнијих својих команданата Дервиш-пашу са три хиљаде војника да покори Грахово и настави пут према Цетињу. Граховљани су му пружили јак отпор. Група ратника од 50 људи на челу са Јаковом Даковићем затворила се у једној пећини, упорно се бранећи и очекујући помоћ од Црногораца. Али због тешких околности у којима се налазила тада Црна Гора, помоћ није стигла па се Јаков на вјеру пре-

⁴ Ђоко Д. Пејовић, *Црна Гора у доба Пејџра I и Пејџра II*, Београд 1981, стр. 198 и 199.

⁵ Милан Сарић, *Никишићка обласи 1878-1918*, Београд 1997, стр. 20.

дао. Турци нијесу испоштовали обећање већ су Јакова и већи број његових другова ликвидирали на свиреп начин. Омер-паша Латас није извршио ратни задатак јер су интервенисале стране силе и остао је и даље статус кво.

Европска дипломатија је по питању граничних спорова Црне Горе и Турске била подијељена; Француска и Русија су биле нешто наклоњеније Црној Гори, док су Енглеска и Аустрија биле на страни Турске. Енглеска истиче да Црну Гору треба штедјети док је у својим границама, а чим их прекорачи треба је казнити. Турска Црну Гору сматра саставним дијелом своје територије, док Аустрија савјетује Турску да читав проблем ријеши војничким путем.⁶

И кад устаници заузеле и спалише каруле у Језерима, Велимљу и Крсцу, Турска ријеша да заузме Грахово и тако одреди питање његовог односа према Црној Гори. Тако ће мушир Ђани-паша наредити Хусеин-паши да са трупима уђе у Грахово. Црногорска војска, добро организована, под командом војводе Мирка Петровића, показала је изузетну храброст и велику ратничку способност да порази једну регуларну војску опремљену тешким оружјем и са бројном коњицом, што је недостајало Црногорцима.⁷

Побједа на Граховцу 1858. године имала је велики одјек у европском јавном мњењу, подигла је углед Црне Горе и имала крупне последице за регулисање њеног међународног положаја. Она се слави као освета Косова, а књаз Данило као највећи јунак свога доба. "Читаво српство гледа на Црну Гору као на свој Пијемонт а Грахово је њен понос."⁸

Крајем 1862. године долази до сукоба између књаз Николе и Луке Вукаловића, јер је Лука пао под утицај турских власти, које су, да би придобиле погранична херцеговачка племена, давале им извјесне повластице. Ово није ишло у прилог националних интереса Црне Горе па је књаз смијенио Луку Вукаловића и на његово мјесто поставио попа Богдана Зимоњића. Вукаловић је био принуђен да емигрира у Русију гдје је и умро 1873. године. Поред аграрних тешкоћа које су народ стално притискале, нарастале су и националноослободилачке тежње за уништење турске власти и за прикључење херцеговачких племена слободној Црној Гори. И већ од 1872. године у Херцеговини се почео припремати нови устанак. У Грахову је било више вођа из херцеговачких устанака. Тако их 1874/75. бијаше 120 - 150. Сви су они зимовали о трошку црногорске владе и радили су на припреми новог устанка. А када је у Грахово дошао Стеван Зимоњић, донио им је писмену одлуку са скупштине херцеговачких првака у којој се каже "да ћемо или подићи устанак у Херцеговини против Турака или сви изгинути".⁹ Сви су они прихватили да добровољно раде на припремању устанка.

⁶ Записи, књ. XXIII, св. 5, мај 1940, стр. 30.

⁷ Бранко Павићевић, *Књаз Данило*, Београд 1990, стр. 338 и Радоман Јовановић, *Црна Гора и велике силе 1856-1860*, Титоград 1983, стр. 103.

⁸ Андрија В. Лаиновић, Записи, књ. 24, 4. октобар 1940, стр. 42.

⁹ Миливоје-Мијо Буха, *Невесинска ђушка и хер. устанак 1875-1878*, Београд 1990, стр. 19.

18. јула 1875. године из Грахова су прешли Богдан Зимоњић, Вуле Аџић, Лука Петковић и други главари херцеговачки и на Троглаву су развили барјак устанка. Сада прихватише устанак Бањани, Рудињани, Корјенићи и Зупци и стотине Црногораца приђоше устаницима. Књаз шаље свога таста војводу Петра Вукотића на Грахово да одатле каналише устанак у интересу Црне Горе. Књаз Никола је настојао да потчини себи цијели покрет у Херцеговини и тиме онемогући јачи утицај српске династије на овом простору. Он у Херцеговину шаље чевског командира Пека Павловића, који треба јавно пред представницима страних држава да утиче на побуњени народ да се смири и да устанак усмјерава према интересима Црне Горе. "Пеко Павловић је као стари угледни ратник убрзо постао популарна личност и један од најутицајнијих вођа устанка у Босни и Херцеговини." Као вођа "јајоша" из Црне Горе, сврстаних у 7 чета, он се храбро борио и учествовао у свим већим биткама у Херцеговини. Војвода је брзо схватио расположење побуњеног народа и ставио му се на чело.¹⁰

Мада су Србија и Црна Гора помагале устанак од почетка, оне најзад објавише рат Турској 30. јуна 1876. године. У рату је Црна Гора имала пуно успјеха.

Јула 1876. руска влада је у Рајхштату дала пристанак Аустро-Угарској да уђе у Босну и Херцеговину и да успостави ред. То право Аустро-Угарска је остварила на Берлинском конгресу 1878. године. Књаз Никола је из Грахова саопштио Херцеговцима да морају положили оружје Аустро-Угарској. Ту је било присутно 160 херцеговачких главара. Тешка срца су Херцеговци морали да се враћају у своје уништене домове и да полагају оружје. Тешко је било и црногорском књазу да то саопшти. Али то је била одлука великих сила. Књаз Никола је знао да је Аустро-Угарска велика сила и да се није са великим сусједом шалити.

За вријеме овог устанка у Грахову је била изграђена болница о трошку Русије, гдје се лијечило више од 40 тешких рањеника. Исто тако биле су отворене и двије школе, једна у Грахову, која је имала 400 ученика, а друга у Бијелој Гори са 150. У тим школама су претежно била дјеца избјегла из Херцеговине.

Кад је Аустрија 5. октобра 1881. године завела војну обавезу у Босни и Херцеговини, у Херцеговини је избио устанак. Народ Црне Горе је са симпатијама пратио покрет у Херцеговини и Кривошијама и био је спреман да га помаже, мада устанак није имао никаквог изгледа за успјех. Аустро-Угарска је правила притисак на службену Црну Гору да одрече сваку помоћ устаницима.¹¹ Упркос свему, бројна су била прелажења црногорске границе и од стране Црногораца и Херцеговаца, који су се прикључивали устаницима.¹²

¹⁰ Миливоје-Мијо Буха, *Невесинска џушка и хер. устанак 1875-1878*, Београд 1990, стр. 37.

¹¹ Скарић, Хаџић, Стојановић, *Босна и Херцеговина под аустроугарском управом*, Београд 1938, стр. 10.

¹² Марко Вујачић, *Знаменити црногорско-херцеговачки јунаци*, Београд 1952, стр. 58.

И за вријеме овога устанка Грахово је било у неку руку центар гдје су примани устанички емисари и гдје су добијали конкретне задатке ради обављања деликатних мисија. Познато је да је Тодор Папић из Коравнице преносио врло повјерљива саопштења од Маша Врбице Салку Форти, Стојану Ковачевићу, Перу Радовићу и другима.¹³

---

¹³ Др Хамдија Капићић, *Херцеговачки устанак 1882*, Сарајево 1958, стр. 29.

Литература

1. *Револуционарно Грахово*, кол. рад, Грахово 1978.
2. *Историја Црне Горе*, кол. рад, књ. 3 од почетка XIV до краја XVIII в, том I, Титоград 1975.
3. *Никшић*, Загреб 1972.
4. Боко Д. Пејовић, *Црна Гора у доба Пејра I и Пејра II*, Београд 1981.
5. Милан Сарић, *Никшићка област 1878-1918*, Београд 1997.
6. Записи, књ. XXVIII, св. 5, мај 1940.
7. Академик Бранко Павићевић, *Књаз Данило*, Београд 1990.
8. Др Радоман Јовановић, *Црна Гора и велике силе 1856-1860*, Титоград 1983.
9. Андрија Лаиновић, Записи, књ. XXIV, св. 4, октобар 1990.
10. Миливоје-Мијо Буха, *Невесинска њушка и херцеговачки усџанак 1875-1878*, Београд 1990.
11. Скарић, Хаџић, Стојановић, *Босна и Херцеговина под аустроугарском управом*, Београд 1938.
12. Марко Вујачић, *Знамениити црногорско-херцеговачки јунаци*, Београд 1952.
13. Др Хамдија Капиџић, *Херцеговачки усџанак 1882*, Сарајево 1958.

Milan SARIĆ

GRAHOVO COMME LA BASE DE L'INFLUENCE MONTÉNÉGRINE
À L'HERZÉGOVINE

Résumé

Grahovo se trouve au triangle du Monténégro, de la Bosnie et Herzégovine et de la Bouche du Cattaro. Assez tôt il est entré dans la sphère des intérêts des pays frontaliers de la Turquie, de la République vénétienne et du Monténégro.

Quand Jakov Daković était élu pour le chef, il a interrompu à donner l'impôt aux Turcs, et il a déclaré que Grahovo était la partie intégrante du territoire monténégrin. Parce que les Turcs ont contesté cela, autour de Grahovo il y avait beaucoup de conflits entre la Turquie et le Monténégro. Pour le jeune pays monténégrin Grahovo était le clef qui ouvre la porte de l'Herzégovine. Pour la Turquie Grahovo présentait le rempart contre les vers la Herzégovine et au Cattaro. La Turquie ne pouvait pas résoudre la question agrarie et améliorer la vie du peuple. A cause de cela, dans la deuxième moitié du XIX siècle dans la Bosnie et Herzégovine il y avait beaucoup d'insurrections. Le Monténégro soutient ces insurrections et il s'efforce que les pays avoisinants s'intéressent à résoudre les procès frontaliers avec la Turquie et de cette manière qu'il reçoit l'indépendance. A cause de cela le Monténégro s'occupe de la question de l'Herzégovine à travers toutes les activités. Pendant tout ce temps Grahovo était le point de départ dans ces activités. A la fin le Monténégro a reçu l'indépendance totale et l'élargissements de son territoire.

